

1.14. Dvēsele un dzīves izjūta

Pirmā sējuma piektā nodaļa (tā sastāv no divām daļām) ir veltīta „dvēseles ainai un dzīves izjūtai”. Pirmā daļa saucas „Par dvēseles formu”. Špenglers sāk sarunu ar vēlēšanos noskaidrot, vai ir iespējams dvēseli analizēt zinātniski un vai ir iespējama abstrakta zinātne par dvēseli. Špenglers atsaucas uz ticības lomu. Katrs profesionāls filosofs esot spiests apriori ticēt tādu objektu esamībai, kurus ir iespējams ar prātu izskaidrot. No šīs ticības esot atkarīga filosofa garīgā eksistence. Tāpēc katra pat visskeptiskākā psihologa un loģikas pārstāvja darbībā ir punkts, kurā aplūst kritika un sākas ticība. Tas ir punkts, kurā pat visstingrākais analītiķis pārstāj pielietot savu metodi, jo viņš pats kļūst metodes objekts. Kants esot bijis pārliecināts, ka ar domāšanas palīdzību var noskaidrot domāšanas formas. Arī psihologi esot pārliecināti par iespēju analizēt dvēseles struktūru – elementus, funkcijas, kompleksus. Tomēr, raksta Špenglers, viss nav tik vienkārši. Neviens psihologs vēl nav spējis reāli analizēt vai definēt, kas ir griba, nožēla, bailes, greisirdība, garastāvokļa kaprīzes, mākslinieciskā intuīcija. Galvenais iemesls ir nespēja ar vārdiem aprakstīt dvēseles stāvokli. Vārds kā skaņa, kā poētisks elements var radīt sakarību starp dvēseles uzplūdiem. Taču vārds kā jēdziens zinātniskajā prozā to nespēj. Vēlēšanās iegūt precīzas ziņas par dvēseli ir bezjēdzīga vēlēšanās. Galvenais iemesls ir kritiskās domāšanas nepilnība. Kristiskā domāšana var precīzi analizēt tikai „pasauli kā dabu”; proti, dabas pasauli. Dvēseli abstraktā domāšana nevar analizēt. Dabas zinātnei un cilvēka zinātnei nav nekā kopēja mērķu ziņa, metožu un pētniecisko ceļu ziņa. Dvēseles kustības var atspoguļoties skatienā, žestos, mīmikā, mūzikas skaņā, kādā kustībā. Šī dvēseles īstā „valoda” vienmēr paliks nezināma citiem. Mēs redzam tikai ārējo pasauli; neredzam iekšējo pasauli. Taču mēs jūtam tās klātbūtni citos cilvēkos un sevī. Dvēseles aina ir mistiska. Dvēsele ir pretēja pasaule dabas pasaulei. Tā tas ir mūsu priekšstats. Katra psiholoģija savā ziņā ir antifizika. Interesanti autors izskaidro psiholoģijas darbību. Iegūt precīzas ziņas par noslēpumaino dvēseli ir bezjēdzīgi. Taču tas notiek „vēlīnas pilsētas kultūras vajadzību” dēļ domāt abstrakti, radot „iekšējās pasaules fiziku” ar dažādu jēdzienu palīdzību. Špenglera skaidrojumu var saprast dažādi. Viņš varbūt gribēja norādīt par jauno laiku cilvēku māniju visu precīzi izziņāt formulu un jēdzienu valodā. Empīrisma laikmetā tāda attieksme bija iespējama. Špenglers ironizē par dvēseles aprakstā lietoto terminoloģiju, kas pārņemta no fizikas, matemātikas. Katra dvēseles iepazīšana vienmēr ir kādas konkrētas dvēseles iepazīšana. Katra dvēseles iepazīšana patiesībā ir paša pētnieka savas dvēseles iepazīšana. Pētnieka dvēsele vienmēr atrodas opozīcijā citiem cilvēkiem, – pētnieks sevi pretstata citiem. Pretstats ir pētījuma metode, saturs. Tas attiecas arī uz svešas kultūras izpratni. Pētnieks var svešo kultūru vērtēt tikai no savas garīgās pozīcijas. Špenglers paskaidro, ka katrai kultūrai ir „sava sistemātiskā psiholoģija”, kā arī savs cilvēku un dzīves pieredzes iepazīšanas stils. Špenglers salīdzina apollonisko dvēseli un faustisko dvēseli. Pirmajai piemīt dvēseles statika, otrai – dvēseles dinamika. Dvēseles maģiskā aina veidojas, pateicoties gara un dvēseles noslēpumaino substancu duālismam. Abām substancēm nepiemīt ne apolloniskais statiskums, ne faustiskā dinamika. Sakarības starp abām substancēm ir neskaidras. Tāpēc nākas runāt par šo sakarību maģiskumu. Dvēseles ainā ietilpst domāšana un griba, kas izpaužas attieksmē pret ārējās pasaules telpas virzienu un apjomu, vēsturi un dabu, likteni un kauzalitāti. Griba saista nākotni ar tagadni, domāšana saista neierobežoto ar esošo. Faustiskā kultūra ir gribas kultūra, faustiskā ētika ir „Es” pilnveidošanās, morālais darbs ar „Es”. Krievu dvēsele ir bezgribas dvēsele. Tā pašizliedzīgi tiecas uz vispārējās brālības pasauli. Tai ir sveša pilnveidošanās „Es” vārdā. Krievu dvēsele „Es” prioritāti uzskata par Rietumu godkārtību un izvirtību. Raskoļņikova vaina ir visu vaina. Viņa grēks ir „Mūsu” grēks. Krievu priekstats par patiesību ir kolektīvs fenomens. Divas pretējas kultūras iezīmes (raksturs – žests) ir sekmējušas divas principiāli atšķirīgas traģēdijas formas: faustisko raksturu drāmu un apollonisko cēlo žestu drāmu. Špenglers to pamato, detalizēti analizējot dramaturģisko materiālu. Žestu drāmā nav iekšējās pasaules atveidojuma. Raksturu drāmā iekšējās pasaules atveidojums ir galvenais. Tāds varētu būt Špenglera analīzes kopsavilkums. „Faustiskā traģēdija biogrāfiska, apolloniskā – anekdotiska”. Faustiskajā traģēdijā runa ir par visas dzīves virzību; apolloniskajā traģēdijā runa

ir par dzīves mirkli. Špenglera ieskatā mūsdienu cilvēki drāmu uztver kā aktivitātes maksimumu, bet grieķi uztvēra kā pasivitātes maksimumu. Aristotelis drāmu nosauca par notikuma atdarinātāju. Antīkajā drāmā tika pieprasīta mīmikas sastingusi maska, aizliedzot garīgo raksturojumu. Autors plaši raksturo antīkās daiļrades un Rietumu daiļrades pieejamību plašai auditorijai. Viņš saka, ka Rietumu visi lielie radītāji nebija pieejami plašai auditorijai. Antīkajā kultūrā nebija tas, kas ir sastopams Rietumu kultūrā; proti, formas izsmalcinātība. Piemēram, provansas kultūra, rokoko arhitektūra ir pieejama tikai „augstāko cilvēku mazskaitliskai klasei”. Tas attiecas arī uz Renesansi, kas bija adresēta tikai izredzētajiem prātiem, gaumei, apzināti izvairoties no pūļa, kuram tas viss neinteresēja un kas pret Renesanses šedevriem izturējās ne tikai vienaldzīgi, bet izmantoja katru izdevību iznīcināt mākslas darbus. Špenglera ieskatā arī Rietumu zinātne attīstās arvien vairāk priekš nedaudziem. Teorētisko fiziku pasaulē ir spējīgi saprast kādi 1000 cilvēki. Vēl mazākam cilvēku skaitam ir pieejama jaunākā matemātika. Kā viņš saka, „mums ir tikai māksla priekš māksliniekiem, matemātika priekš matemātiķiem, politika priekš politiķiem”. Tā nebija antīkajā sabiedrībā. Tajā nepastāvēja no vienas puses zināšanas tikai nedaudziem, bet no otras puses – profāni. Antīkajā sabiedrībā neeksistēja polarizācija – zinātājs-profāns. Rietumu sabiedrībā tāda polarizācija ir izteikta. Tai ir simbolisks raksturs. Tā liecina par faustiskā gara dominēšanu. Ja Rietumos sāk izzust šī polarizācija, tad tas ir saistīts ar kultūras norietu. Mākslas, zinātnes triviāluma pieaugums turpmāk veicinās mākslas un zinātnes izredzētības pieaugumu, mākslas un zinātnes noslēgšanos šaurā izredzēto cilvēku grupā. Nevienš antīkās mākslas darbs netiecās pēc sakariem ar skatītāju. Tas nozīmētu tādu formu valodas izvēli, kas būtu saprotama skatītājiem. Antīkā statuja ir pilnā mērā eiklīdiskis ķermenis, bez laika un ne ar ko nav vienota, pilnīgi noslēgusies sevī. Statuja klusē. Tā ir bez skatiena. Tā neko nezina par skatītāju. Statujā iemiesojas apolloniskā dzīves uztvere. Viss radikāli izmainījās turpmākajā mākslā pēc antīkā laikmeta. Statuju un portretu acis dedzīgi raugās uz pasauli, uz skatītāju. Špenglers analizē konkrētus Rietumu mākslas darbus – faustiskās tendences, faustiskās būtības darbus. Viņš salīdzina grieķu, romiešu intereses trūkumu citu zemju un planētas iepazīšanā pretstatā kolumbiskajām kaislībām Eiropas turpmākajā vēsturē.